

FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY PALACKÉHO

V OLOMOUCI

KATEDRA SLAVISTIKY

Bakalářská práce

JAZYKOVĚ-KULTURNÍ OBRAZ VYBRANÝCH DRUHŮ PEČIVA V POLSKÉM
JAZYCE

THE LINGUO-CULTURAL VIEW OF THE SELECTED TYPES OF PASTRY IN
POLISH LANGUAGE

JĘZYKOWO-KULTUROWY OBRAZ WYBRANEGO PIECZYWA W JĘZYKU
POLSKIM

VYPRACOVALA: Nicole Holajnová

VEDOUCÍ PRÁCE: Mgr. Aleksandra Starzyńska, Ph.D.

2022

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a veškeré použité zdroje jsem uvedla v závěrečném seznamu literatury.

Olomouc dne

Podpis

Podziękowanie

Pragnę podziękować Pani Doktor Aleksandrze Starzyńskiej za fachowe porady, konsultacje, cierpliwość i chęć służenia mi radą. Chciałabym również podziękować wszystkim, którzy wypełnili ankietę dotyczącą praktycznej części mojej pracy licencjackiej. Na koniec dziękuję mojej rodzinie za pomoc i wsparcie.

Treść

1. WSTĘP	5
2. CZĘŚĆ TEORETYCZNA.....	7
2.1 JĘZYKOWY OBRAZ ŚWIATA W POLSKIM UJĘCIU	7
2.2 SKŁADNIKI JĘZYKOWEGO OBRAZU ŚWIATA	9
2.3 SPOSOBY REKONSTRUKCJI JĘZYKOWEGO (I KULTUROWEGO) OBRAZU ŚWIATA.....	10
2.4 DEFINICJA KOGNITYWNA	10
2.5 PRZYSŁOWIA	12
2.6 SYMBOL.....	13
3. CZĘŚĆ PRAKTYCZNA.....	15
3.1 JĘZYKOWO-KULTUROWY OBRAZ CHLEBA	15
3.1.1 ETYMOLOGIA LEKSEMU CHLEB.....	15
3.1.2 DEFINICJE CHLEBA W SŁOWNIKACH JĘZYKA POLSKIEGO.....	16
3.1.3 CHLEB W KULTURZE	17
3.1.4 OBRAZ CHLEBA W PRZYSŁOWIACH.....	20
3.1.5 ANKIETA: CO POLACY MYŚLĄ O CHLEBIE?	23
3.2 JĘZYKOWO-KULTUROWY OBRAZ PIERNIKA	28
3.2.1 ETYMOLOGIA LEKSEMU PIERNIK	28
3.2.2 DEFINICJE PIERNIKA W SŁOWNIKACH JĘZYKA POLSKIEGO	29
3.2.3 PIERNIK W KULTURZE.....	30
3.2.4 OBRAZ PIERNIKA W PRZYSŁOWIACH	32
4. STRESZCZENIE.....	34
5. RESUMÉ	35
6. BIBLIOGRAFIA	36
7. OBJAŚNIENIA SKRÓTÓW.....	40
8. ADNOTACJA	41

1. WSTĘP

W mojej pracy licencjackiej skupiam się na językowo-kulturowy obraz wybranego pieczywa w języku polskim.

Jako studentka polonistyki chciałam pogłębić i poszerzyć swoją wiedzę na ten temat. A ponieważ lubię polską kulturę i fascynuje mnie język polski, uznałam to połączenie za bardzo interesujące. Świat ciągle się modernizuje i w pewnym sensie ciągle przyspiesza. Często ludzie nie mają czasu na czytanie książek. Coraz więcej osób używa języka potocznego niż pisanego. Oczywiście to zrozumiałe, że wszystko ewoluuje, ale powoli traci to swój urok. Celem tej pracy jest to, aby przynajmniej część języka została szerzej omówiona, byśmy zdali sobie sprawę, że język jest jedną z najważniejszych rzeczy kulturowych i byśmy o niego odpowiednio dbali.

Praca ta składa się z dwóch części. Pierwsza część to część teoretyczna i ma na celu przedstawienie, jak funkcjonuje obraz językowo-kulturowy, co się z nim wiąże, skąd i jak powstały określone słowa. I wielu wybitnych polskich językoznawców przyczyniło się do rozwiązania tego problemu. W następnym rozdziale skupiłam się nieco na tym, jakie składniki znajdujemy w językowym obrazie świata. Interesowało mnie też, jak powstały niektóre słowa, jak się np. rozwijały i jak są ze sobą powiązane, i starałam się to zrozumieć i podsumować. Innym ważnym elementem językowo-kulturowego obrazu świata, o którym tu piszę, są przysłowia, które istnieją od niepamiętnych czasów, ale ludzie nadal się nimi posługują. Może są krótkie, ale mają wielkie znaczenie. Wreszcie, w tej części skupiłam się na symbolach. W przypadku symboli śmiem twierdzić, że nigdy nie wychodzą one z mody. Z symbolami stykamy się na co dzień, ale może nawet nie zastanawiamy się nad tym zbytnio, np. na uniwersytecie, gdzie znajduje się logo szkoły.

Druga część pracy to część praktyczna. Wybrałam dwa gatunki pieczywa – chleb i piernik. Tutaj możemy dowiedzieć się, kiedy powstały te dwie potrawy, z czym się kojarzą, jakie jest ich znaczenie. Zastanawiałam się nad tym, jak powstały słowa chleb i piernik, do jakich języków są podobne, czym w ogóle są chleb i piernik, z czego się składają, czy mają jakieś większe znaczenie kulturowe. W tej części również przeprowadziłam ankietę, aby dowiedzieć się, jak ludzie postrzegają chleb. W tej ankiecie interesowało mnie pytanie dotyczące wiary, pytanie dotyczące zwyczajów i tradycji oraz

jak często się z nimi stykają, pytanie dotyczące życia codziennego. Na podstawie tych odpowiedzi opracowałam wynik.

W tym celu starałam się w prosty sposób podsumować i zrozumieć znaczenie językowo-kulturowego obrazu świata.

2. CZĘŚĆ TEORETYCZNA

2.1 JĘZYKOWY OBRAZ ŚWIATA W POLSKIM UJĘCIU

Jerzy Bartmiński w swojej książce *Językowe podstawy obrazu świata* przedstawia kilka perspektyw na to, jak możemy spojrzeć na językowy obraz świata.

Pierwsza definicja językowego obrazu świata (JOŚ) jest bardzo popularna w językoznawstwie polskim. Na ten temat ukazało się prawie tysiąc publikacji, ale sama koncepcja nie jest jednoznaczna z teoretycznego czy metodologicznego punktu widzenia. Patrząc na 'badania porównawcze,' które dotyczą koncepcji JOŚ, to jednym z najważniejszych zadań jest „dokonanie elementarnych uzgodnień nie tylko co do przedmiotu badań i pola obserwacji, ale też co do metod zbierania materiałów i analizy danych.” Bez tych rzeczy trudno będzie je w ogóle porównać.

Druga definicja JOŚ dotyczy historii i złożonego rodowodu. Zaczepnięty od amerykańskich etnolingwistów (Edward Sapir i Benjamin L. Whorf), którzy mieli ważne hipotezy zwane 'relatywizm językowy', nawiązuje dalej do niemieckiego językoznawcy Wilhema von Humboldta, który z kolei używał nazwiska 'Weltansicht - światogląd,' a Leon Weisgerber interesował się 'francuskim i włoskim oświeceniem.' Amerykański autor Bock mówi, że język zaczyna się w 'Retoryce Arystotelesa.' W tej retoryce mówił o toposach, gdzie było wiele przydatnych rzeczy, których mówca mógł użyć podczas przemawiania przed publicznością. Dotyczy się to „sądach ogólnie przyjętych, znanych, "oklepanych," które określają, co jest możliwe a co niemożliwe.”

Trzecia definicja JOŚ rozwija się głównie w krajach słowiańskich, takich jak Polska i Rosja. Koncepcja 'modelu świata' i 'naiwnego obrazu świata' są od dawna poruszane w moskiewskiej szkole semantycznej. Boris A. Serebrennikow próbował opisać początkową syntezę. Termin 'językowy obraz i model świata' jest znany w Rosji od XIX wieku, ale według Nikity Tołstoja „przeżywa ostatnio swoje powtórne narodziny.” (cyt. za: Tołstoj, 1995)

W czwartej definicji Bartmiński zadaje pytanie: „Czym jest językowy obraz świata?” Bartmiński cytuje Grzegorzycową, że są to różne interpretacje mowy, które można połączyć w 'zestaw sądów o świecie.' Są to 'sądy utrwalone,' które są jasno zdefiniowane, takie jak gramatyka, słownictwo, przysłowia i 'sądy presuponowane,' oparte na doświadczeniach społecznych, wierzeniach, mitach. Nie ma jednolitej definicji JOŚ i

„oscylują między traktowaniem JOŚ jako struktury pojęciowej utrwalonej (zakrzepłej) w systemie danego języka" (cyt. za: Gregorczykova, 1990).

W piątej definicji JOŚ znajdziemy, że gramatyka jest najważniejsza dla podstawy językowego obrazu świata. Dotyczy kategorii – osoby, liczby, rodzaju, czasu, trybu, przypadku. Innym bardzo ważnym kamieniem węgielnym językowego obrazu świata jest słownictwo. Opowiada nam o 'klasyfikatorze społecznych doświadczeń.' Kolejnym elementem są frazeologizmy. Bartmiński pisze, że nie wolno oddzielać różnych części języka, zawsze trzeba brać pod uwagę 'gramatykę, leksykę, nazwy podstawowe, derywaty i ich konwencjonalne użycie.' JOŚ dotyczy tekstów językowych, które są oparte na społecznych konwencjach.

Szósta definicja to 'pełna rekonstrukcja JOŚ.' „Nie powinna też abstrahować od danych” – 'przyjęzyczne,' które mają społeczne doświadczenia dotyczące świata, od nadawcy i odbiorcy.

Siądma definicja JOŚ jest 'potoczną interpretacją' używaną przez przeciętnego człowieka i pokazuje, w jakim stylu myśli, jak postrzega świat. Bartmiński pisze, że J. Apresjan mówi, że ten przeciętny człowiek jest naiwny, myśli o sobie jako antropocentrycznym i etnocentrycznym. Ten pogląd został stworzony przez samych ludzi. „JOŚ przekazywany wraz z językiem, jest zarazem praktyczny, wystarczający na potrzeby codziennej komunikacji.”

Bartmiński wierzy, że język jest łącznikiem między ludźmi, przeszłością i przyszłością i wzbogaca ludzkość. Ogólna definicja Bartmińskiego JOŚ jest zatem, że to układ słów, które mają swoje znaczenie i wpływa na wydarzenia nie tylko w języku. (Bartmiński, 2006, str. 11-16)

W artykule Językowy obraz świata Renata Grzegorczykova napisała kilka spojrzeń na JOŚ.

Jej pierwsza definicja, o której pisała Grzegorczykova, nie istnieje w świecie językowym od tak dawna, więc jest zwykle rozumiana intuicyjnie i wymaga jeszcze dokładniejszej analizy. „Dotyka ono podstawowego dla teorii języka, a ściślej filozofii języka, problemu stosunku języka do rzeczywistości.” Autorka uważa, że osoba zajmująca się językiem i jednostkami językowymi powinna zaakceptować możliwe konsekwencje filozoficzne. Mówi, że językoznawstwo tradycyjnie obiektywnie bada relacje między

językiem a rzeczywistością i że współczesne językoznawstwo podchodzi do tego zagadnienia w sposób subiektywny. Przykładem w językoznawstwie polskim jest teoria Leona Zawadowskiego, który zajął się kwestią relacji między obiektywnymi wyrażeniami językowymi a przedmiotami rzeczywistymi. Jeden sposób spojrzenia na subiektywny sposób zawarty jest w wierszach i można w nim powiedzieć, że konkretny autor stworzył poezję o określonym językowym obrazie świata.

Drugą definicję Grzegorzyczkowa napisała w ten sposób, że JOŚ rozumiała jako „strukturę pojęciową utrwaloną (zakrzeplą) w systemie danego języka,” dotyczące słów, zdań, znaczeń między nimi i gramatyki, które są realizowane w formie pisemnej. (Grzegorzyczkowa, 1999, str. 41-43)

2.2 SKŁADNIKI JĘZYKOWEGO OBRAZU ŚWIATA

Składniki JOŚ można znaleźć w różnych częściach, takich jak gramatyka, leksyka, słowotwórcze.

Pod względem cech gramatycznych odnoszą się do tego, jak żyje pewna społeczność ludzi i jak postrzegają swoje otoczenie. Grzegorzyczkowa podała przykład męskoosobowości w języku polskim, mówiąc, że w przeszłości czasami powstawały słowa, które miały między sobą jakieś znaczenie, ale już nie są ze sobą powiązane, i że jest komplikacja tworzenia form fleksyjnych, które nie są zgodne z semantyką¹. Zakończyła pisząc, że własności gramatyczne są zawsze oparte na historii, a nie na teraźniejszości.

Po gramatyce następują zjawiska leksykalne, które tworzą tzw. klasyfikator zdań. Sposób uporządkowania znaczenia leksemów tworzy z nim pewien związek i stanowi cechę charakterystyczną języka.

Ostatnim sposobem jest słowotwórstwo leksemów i „odsłaniają sposób ujmowania zjawisk przez mówiących.“ Te złożone słowa, które mają coś wspólnego, pokazują nam wtórne podobieństwo przedmiotów. (Grzegorzyczkowa, 1999, str. 45-46)

¹ „z wyjątkiem może znaczeń form rzeczownikowych typu chłop, chłopy, chłopaki, brudasy itp.“

2.3 SPOSOBY REKONSTRUKCJI JĘZYKOWEGO (I KULTUROWEGO) OBRAZU ŚWIATA

Nad rekonstrukcją JOŚ można pracować na kilka sposobów, np. nad gramatyką, słowotwórstwem, frazeologią. Przyjrzyjmy się jednak teraz etymologii.

Etymologię można definiować na dwa sposoby. Według Ireny Szczepankowskiej, napisane w książce *Semantyka i pragmatyka językowa*, pierwsza definicja to ‘pochodzenie wyrazów.’ Szczepankowska opisuje w swojej drugiej definicji, że możemy porównać pochodzenie słów pod kątem historii i zobaczyć, jak wchodzi ze sobą w interakcje. Dzięki etymologii możemy bardziej skupić się na słowie, a z drugiej strony dobrze je poznać. Szczepankowska pisze również, że studia ewolucji fonetycznej i semantycznej morfemów pomoże nam dowiedzieć się, jak powstały słowa, „których związek brzeniowy i znaczeniowy nie jest uchwytny dla współczesnych użytkowników języka.” Jako przykłady podaje Szczepankowska: „prawy i prosty; gniew i gnić, rzecz i rok.” Etymologia łączy również języki pokrewne. Czyli, że słowo brzmi bardzo podobnie w kilku pokrewnych językach. Dzieje się tak np. w językach słowiańskich i indoeuropejskich. Jako przykład podaje słowo „noc.”²

Dalej pisze, że etymologia pozwala zajrzeć w głębsze i starsze struktury leksykalnej języka i „umożliwia częściową rekonstrukcję JOŚ odległych przodków - niedostępnego dzisiejszym ich potomkom na skutek zmian fonetycznych i procesów leksykalizacji zachodzących w języku.“

Wyjaśnia, czym jest etymologia ludowa, że jest „naiwna, niezgodna z ustaleniami naukowej etymologii interpretacja znaczenia strukturalnego wyrazu lub połączenia wyrazowego.“ (Szczepankowska, 2011, str. 36-37)

2.4 DEFINICJA KOGNITYWNA

Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska w książce *Definiowanie i profilowanie pojęć w (etno)lingwistyce* definiuje definicji kognitywną:

„wedle sformułowania autora artykułu Definicja kognitywna jako narzędzie opisu konotacji (Bartmiński 1988a)“ tak, że: „jest tym typem definicji, który za cel główny

² „Por. polski – noc, rosyjski – ночь, niemiecki – Nacht, łaciński – noctis, angielski – night, itd.“ (Szczepankowska, 2011, str. 36)

przyjmuje zdanie sprawy ze sposobu pojmowania przedmiotu przez mówiących danym językiem, tj. z utrwalonej społecznie i dającej się poznać poprzez język i użycie języka wiedzy o świecie, kategoryzacji jego zjawisk, ich charakterystyki i wartościowania. Jednostką podlegającą definiowaniu jest ‘przedmiot mentalny’ w całym bogactwie jego charakterystyki utrwalonej w językowym obrazie świata. Co ważne, ‘przedmiot’ ten jest projekcją, a nie odbiciem, niezależnie od tego, że zwykle istnieje możliwość porównywania go (i stwierdzenia podobieństw) z przedmiotem rzeczywistym, dostępnym doświadczeniu empirycznemu. (Bartmiński 1988a: 169-170)“

Niebrzegowska-Bartmińska stwierdza dalej, że istnieją trzy sposoby określania ‘podstawy materialnej’: system, tekst, ankiety. Do systemu języka zapisuje się np. forma wewnętrzna, metaforyka, znaczenie derywatów, związki frazeologiczne itp. Ankieta dostarczy nam wyników na dany temat. Ostatnią grupą są teksty. Są to na przykład przysłowia, których używam w swojej pracy, ale także ‘teksty kliszowe’ i ‘spontaniczne’, które znajdziemy w ‘korpusach języka narodowego i wyszukiwarek internetowych’.

Wszystkie te sposoby pozwalają uzyskać ‘cechy stabilizowane’ i tak można stworzyć wspólny obraz przedmiotu. Co możemy powiedzieć o przedmiocie, np. jaki kształt ma w zdaniu, jaką wartość ma w tekście, tak są one umieszczane w tej samej kategorii, w podkategorii semantycznej, i nazywane są fasetami³. Fasety są raczej naturalne niż mechaniczne. Wynika to np. z intuicji rodzimego użytkownika języka i analizy materiałów itd. Jest często rozumiana jako zbiór sądów, które tworzą eksplicację⁴.

Fasety mogą się różnić w zależności od tego, czy przedmiot jest opisywany w odniesieniu do ludzi czy przyrody nieożywionej, religii czy innych koncepcji ideologicznych. Najczęściej publikowane hasła w tomie *Kosmos* to:

- nazwy – chleb i piernik
- hiperonim - oznacza to, że leksem ma wyższość nad innymi - chleb i piernik < pieczywo
- hiponim - oznacza to bardziej szczegółowe pojęcie niż słowo inne - chleb > chleb żytni; piernik > piernik toruński

³ Faseta to podkategoria lub „grupa klas odpowiadających jakiejś wspólnej charakterystyce, oznaczających np. rodzaj materiału, rodzaj czynności itd.“ (Niebrzegowska-Bartmińska, 2020, str.112)

⁴ Oznacza to, że dany konstrukt ma dwa pojęcia, ale jedno z nich jest bardziej precyzyjne i szersze niż drugie.

- kolekcja – oznacza, z jakimi innymi rzeczami możemy je powiązać: chleb i masło, piernik z polewą cukrową
- pochodzenie – wskazuje, od czego pochodzi to słowo i jakie słowa się od niego wywodzą
- wygląd – rozmiar, kolor, struktura; chleb – mały i duży, brązowy, ciemny i jasny, gładki i bardziej chropowaty; piernik – mały i większy, brązowy, gładki
- właściwości – chleb – zaspokoja głód i wiele więcej; piernik – zaspokoja kubki smakowe
- części – czego potrzebuje przedmiot, aby istnieć
- czas – co oznaczał chleb i piernik w przeszłości, a co oznacza teraz, w teraźniejszości
- przepowiednie i wróżby
- ekwiwalencje między przedmiotami
- symbolika – symbole są związane z przedmiotem lub że przedmiot jest symbolem czegoś (Niebrzegowska-Bartmińska, 2020, str. 111-113)

2.5 PRZYSŁOWIA

W *Uniwersalnym słowniku języka polskiego*, pod redakcją Stanisława Dubisza, jest przysłowie definowane jako:

„krótkie zdanie (lub zdania) zaczerpnięte ze źródeł literackich lub ludowych i utrwalone w tradycji ustnej, wyrażające jakąś myśl ogólną: sentencję, wskazówkę, przestrożę“ (Dubisz, 2006, str. 813; por. Słownik SWJP)

W Słowniku współczesnego języka polskiego (Słownik SWJP), oprócz przytoczonej wyżej definicji czytamy, że przysłowia są mądrością narodu. (Słownik SWJP, 1996, str. 911)

Katarzyna Kłosińska napisała *Słownik przysłów czyli przysłownik* i stwierdza w nim, że przysłowia są znane od dawna, ale do połowy XVII wieku nazywano je ‘przypowieściami.’ Termin ten odnosił się jednak nie tylko do przysłowia, ale także do bajki. Słownik wskazuje również na łaciński termin ‘proverbium,’ a gdy go rozdzielimy, otrzymamy ‘pro,’ czyli ‘miejsce’ i ‘verbum,’ czyli ‘słowo,’ i „wskazuje na nietypowość takiego środka wyrazu – na to, że używa się go zamiast zwykłych słów.“ Druga łacińska nazwa to ‘adagium,’ która była kiedyś używana w odniesieniu do przysłów antycznych.

Kłosińska wymieniła dwa terminy. Pierwszym z nich jest ‘paremiologia,’ czyli nauka o przysłowiach a termin ten można również spotkać dla nazwania językowego zasobu przysłów. Drugi termin to ‘paremiografia,’ czyli poszukiwanie i wyjaśnianie przysłów, czyli ‘tworzenie ksiąg przysłów.’ I dalej pisze, że przysłowie to w języku greckim brzmi: ‘paroimia.’

„Do niedawna przysłowiem nazywano w zasadzie każdy środek językowy, który odznaczał się niedosłownością znaczenia i trwałością formy.“ Możemy tu wymienić różne formy, wyrażenia, zwroty, frazy, porównania, sentencje, aforyzmy, maksymy. „Tymczasem przysłowie jest jednostką tekstu, tworem literacko-językowym, mającym postać zdania (często rymowanego), charakteryzującym się stałością formy oraz ‘dwustopniowością’ znaczenia.“ (Kłosińska, 2004, str. 7)

2.6 SYMBOL

Władysław Kopaliński napisał książkę *Słownik symboli*, w której próbuje wyjaśnić, czym jest symbol. Termin symbol wywodzi się od starożytnego greckiego słowa *symbolon*.

I pisze: „oznaczającego pierwotnie niewielki, rozłamany na pół przedmiot z metalu, kości, wypalanej gliny, drewna, jak np. pierścień czy tabliczka. Połówki te stanowiły znak rozpoznawczy dla dwóch osób, które łączył jakiś interes, wiązała umowa, kojarzyło pokrewieństwo, jednoczyły obowiązki przymierza, przyjaźni, gościnności czy pomocy. Gdy przybywał z odległych stron ktoś nieznajomy, syn, przyjaciel, współnik czy rządca drugiej osoby, przywożąc z sobą połówkę pierścienia czy tabliczki, wystarczyło przypasować do siebie (grecki *ymballein*) krawędzie obu części, aby mieć pewność, że przybysz jest godny zaufania.“

Można powiedzieć, że symbol dzieli się na:

1. ‘znaki konwencjonalne’ – należą do tego flagi, herby, litery, cyfry, znaki fabryczne, drogowe, matematyczne itd.
2. przedmioty, pojęcia, wyobrażenia, przeżycia związane jakimś wewnętrznym stosunkiem z innym przedmiotem, pojęciem itd.

Dalej pisze, że: „Na obszarach tych samych lub pokrewnych tradycji kulturowych czy religijnych pewne rzeczy, wyrazy i znaki przywoływały w umysłach, uczuciach i wyobraźni naszych przodków inne rzeczy, wyrazy i znaki. W zjawisku tym istotnie jest nie to, jakie są rzeczywiste związki między tymi rzeczami i pojęciami, ale to, w co wierzone i jak kojarzone.“

Mówi jednak, że czysta definicja i analiza symbolu jest bardzo trudna. Porównuje to do cebuli – obierasz cebulę, aby znaleźć inną cebulę. Różne dziedziny pracy, takie jak:

„historia, teoria i filozofia kultury, estetyka, językoznawstwo, plastyka, medycyna, psychologia, prehistoria, etnografia, socjologia, religioznawstwo interesują się żywo działaniem, wpływami i wykładnią symboli. Czynią to także we własnym, dobrze zrozumianym interesie, polityka, propaganda, marketing i reklama.“ (Kopaliński, 1990, str. 7-8)

3. CZĘŚĆ PRAKTYCZNA

3.1 JĘZYKOWO-KULTUROWY OBRAZ CHLEBA

W tym rozdziale omówię etymologię leksemu chleb, jego definicję, chleb w kulturze i przysłowia.

3.1.1 ETYMOLOGIA LEKSEMU CHLEB

Chleb – „prasłowo o zasięgu ogólnosłowiańskim o niejasnej etymologii.“

Strona internetowa *kamposesku.cz* podaje, że słowo chleb brzmi bardzo podobnie w krajach słowiańskich i „pochodzi od słowa prasłowiańskiego chľěbъ.” O powszechnie przyjętym prasłowiańskim pochodzeniu wyrazu przeczytamy także w internetowym *Wielkim słowniku języka polskiego* pod redakcją Piotra Źmigrodzkiego (Słownik WSJP). Przykłady⁵ z języków słowiańskich, które pochodzą od chľěbъ: rosyjski – хлеб, białoruski – хлеб, ukraiński – хліб, bułgarski – хляб, macedoński – леб, serbski – хлеб, czeski – chléb, słowacki – chlieb.

Źródło *kamposesku.cz* informuje dalej, że wyraz chľěbъ „został zaczerpnięty ze słowa germańskiego hlaiba, które dało początek innym językom” (*kamposesku.cz*). Tę etymologię podaje wiele źródeł leksykograficznych (por. Słownik WSJP; Boryś, 2005, str. 60; Rejzek, 2001, str. 225). Informacje o tym, że Słowianie przejęli wyraz z języka niemieckiego przeczytamy w *Słowniku etymologicznym języka polskiego* Aleksandra Brücknera⁶ (zob. Brückner, 1927, str. 179).

⁵ Za zainteresowanie: fiński – leipä, estoński – leib (pochodzi ze współczesnego niemieckiego Laib). (wikipedia)

Niemiecki – Brot, holenderski – brood, szwedzki – bröd, duński – brod (pochodzi ze staroangielskiego słowa bread). (wikipedia)

⁶ Od tego słowa chleb powstaje wiele derywatów, które m.in Aleksander Brückner napisał w słowniku etymologicznym. Między derywaty chleba należy:

„chlebowy; chlebny; chlebojedźca, chlebojejca, (...) chlebodawcy; chlebić ocalało w przerośniętym znaczeniu w schlebiać, pochlebiać, pochlebca (i podchlebiać, podchlebny); (...) >>drudzy chociaż pochlebiali...<<, >>jako pochlebni<<, >>liszka mu pochlebowwała<<, >>kur w pochlebstwie<<, >>gdy pochlebców słuchać będziesz<<; (...) >>bo czyj chleb jem, tego piosnkę śpiewam<< (...)” (Brückner, 1927, str. 179)

W książce *Polskie kulinaria* Renata Przybylska i Sylwia Pręcerek-Kisielak wyjaśniły, co tj. *Laib*:

„Nazwa ukształtowanego chleba jest starsza niż sam chleb, który pojawił się dopiero po wynalezieniu zakwasu. Wyraz ten używany był w połączeniach z określeniami precyzującymi, różnicującymi wyroby z mąki poddanej fermentacji: chleb kwaszony, chleb zakwaszony, chleb nagnieciony, zagnieciony. Od niego pochodzą przymiotniki chlebnny i chlebowy. (Przybylska i Pręcerek-Kisielak, 2021, str. 43)

3.1.2 DEFINICJE CHLEBA W SŁOWNIKACH JĘZYKA POLSKIEGO

Internetowy *Słownik języka polskiego PWN* mówi, że:

1. „chleb⁷ to pieczywo z mąki i wody na drożdżach lub na zakwasie; też: bochenek takiego pieczywa.” (Słownik PWN) Definicję tę można również znaleźć w *Słowniku etymologicznym języka polskiego* Wiesława Borysa (Boryś, 2005, str. 60; por. Słowosieć)

2. „przenośnie praca = utrzymanie, byt, zarobek, praca” (Słownik PWN). Boryś pisze to samo i dodaje, że w XV w. chleb był określany jako ‘utrzymanie, wikt’. Dialektycznie używało się ‘podstawowe pożywienie, pokarm; utrzymanie zapewnione do końca życia, dożywocie; majątek; mienie; zboże; pyłek kwiatowy zbierany przez pszczoły.’ (Boryś, 2005, str. 60; por. Słowosieć)

Przykłady rodzajów chleba z *Wielkiego słownika języka polskiego WSJP*:

‘Biały chleb’ – chleb, który jest przygotowany z mąki pszennej. ‘Ciemny chleb’ albo ‘czarny chleb’ – chleb, który jest przygotowany z mąki razowej. ‘Chleb codzienny’ albo ‘chleb powszedni.’ ‘Chleb świętojański’ albo ‘chleb św. Jana’ lub ‘Szarańczyn strąkowy’ – drzewo, które wydaje słodkie owoce (karob) itd. (Słownik WSJP, wikipedia)

⁷ Witold Doroszewski napisał w Słowniku PWN, że synonimem chleba to chlebuś, ten kształt jest używany głównie przez ludzi z południa Polski. „Chlebuś mu jakoś nie smakuje.” (Słownik PWN - Dor). Cytat, który Doroszewski podał do definicji chleba: „Wszędzie, gdzie walczą wolni o chleb i o warsztat pracy, tam krwawymi drogami wojny maszerują z innymi Polacy. Bron, W. Nadz.52” (Słownik PWN - Dor)

3.1.3 CHLEB W KULTURZE

Kazimierz Długosz pisze w swoim artykule *Językowy obraz chleba w Biblii i w przysłowiaach*, że chleb to nie tylko potrawa, którą zawsze mamy w domu i którą ludzie znają od dawna, ale to także rzecz, która nas opisuje, która mówi coś o nas, ludziach i kulturze. Długosz napisał: „Chleb ma moc niebywałą, więc chylmy przed nim czoła. On usta krzyżące zamknąć może i serce otworzyć.”

Długosz formułuje dalej, że „chleb był w centrum uwagi człowieka od czasów starożytności – będąc symbolem ciała bóstwa.⁸” Długosz stwierdza, że ludzie myśleli o chlebie jako o bogactwie. Ten, kto miał chleb, nie cierpiał. Ludzie mogli napełnić żołądki chlebem nie tylko dla siebie, ale także dla tych, którzy nie mogli go kupić. To, że kogoś było stać na chleb, oznaczało też, że pracowało się i zarabiano. Chleb był również łatwy do owinięcia na czas podróży. Był także nadzieją na narodziny nowych dzieci. Ludzie dziękowali i modlili się o chleb. Jak podaje Długosz, ludzie dawali chleb różnym bogom. Na przykład Grecy mieli dar dla boga Demeter a Egipcjanie dla boga Słońca. Biblia mówi, że chleb jest jedną z najważniejszych rzeczy, których człowiek potrzebuje do życia. A w Polsce chleb też ma swoje miejsce i historię. (Długosz, 2001, str. 153)

Samanta Kowalska w artykule *Chleb - rola i znaczenia w tradycji ludowej* stwierdza, że chleb jest dziś brany i rozumiany inaczej niż w przeszłości. Dziś chleb traktujemy jako łatwą do zdobycia pozycję, którą możemy dostać w każdej chwili i którą mamy na talerzu przynajmniej raz dziennie. W przeszłości pieczenie chleba było ważne dla rodzin, sąsiadów, znajomych. Wnuczki piekły chleb według tego samego przepisu, co ich babcie. Wzięli to za część tradycji, poczuli, że jest wokół tego dobra energia, różne znaczenia. Religia była ważną częścią pieczenia chleba. Z tym wiązały się również zwyczaje ludowe. Chleb był obok ludzi od początku do końca ich życia. Jednak w ostatnim stuleciu chleb nie wszędzie był automatycznym jedzeniem. Na przykład w niektórych regionach Polski chleb był świątecznym posiłkiem. Dlatego chleb był czczony w pewnym stylu. Chleba nie można było wyrzucić, gdyby np. upadł na ziemię. Wszyscy byli szczęśliwi, gdy chleb leżał na stole.

W tekście Kowalska stwierdza dalej, że bardzo ważne było, aby chleb był wypiekany według właściwych receptur, ale też zgodnie z właściwymi tradycjami. Uważano, że jeśli

⁸ Definicję tę napisał również Władysław Kopaliński w Słowniku symboli (Kopaliński, 1991, str. 38).

zrobiłoby się coś innego podczas pieczenia chleba, mogłoby to źle wpłynąć na samopoczucie młodej kobiety lub całej jej rodziny. Dlatego nie traktowali tego lekko.

Kowalska opisuje też, jak kiedyś był chleb pieczony i pisze, że do wypieku chleba było kilka rodzajów mąki. Do wyboru była mąka żytnia, pszenna lub kukurydziana. Ludzie nie chcieli, żeby chleb był płaski. Wkładali do niego tzw. 'przymieszki.' Dlatego do ciasta można dodać soczewicę, groch, ziemniaki, lebiodę oraz otręby. Dodając tam te składniki, pomogły chlebowi nabrać kształtu, ale także złagodziły pierwszy głód. Chleb nie był wypiekany codziennie, tak jak dzisiaj, ale tylko raz w tygodniu w piątek albo w sobotę. Ciasto chlebowe musiało odpocząć przez noc. Ciasto musiało mieć przez cały czas tę samą temperaturę, więc było przykryte np. ubraniem, kocem lub czystą ściereczką. Następnego dnia kobieta dodała do ciasta sól i musiało być wyrabiane ręcznie około godzinę. Zanim ciasto mogło zostać uformowane przed wypiekiem, należało zaznaczyć je krzyżem. Tutaj jest to związane z religią. W cieście zrobiono również dziurki, aby można było tam wlać wodę. Zanim chleb mógł być upieczony, najpierw wkładano np. liście kapusty lub chrzanu do pieca. Chleb został namaszczoney jajkiem lub wodą, aby błyszczał a na wierzchu umieszczano kminek, czarnuszkę i mak. Pierwszego upieczonego chleba nie można było kroić nożem, dzieliło się go tylko przez łamanie.

Podczas pieczenia chleba należało przestrzegać pewnych zasad. Przed włożeniem chleba do pieca należało zamknąć drzwi do pokoju. Jeśli w pomieszczeniu był ktoś z kobietą piekącą chleb, kobieta musiała ukryć ogień. Ponieważ jeśli tego nie zrobiła, krążyły plotki, że chleb nie upiecze się prawidłowo. Kolejnym przesądem dotyczącym pieczenia chleba było to, że z chwilą umieszczenia chleba w piekarniku nie wolno było rozmawiać w pokoju. Konsekwencją byłoby kruszenie się chleba. Jednym z pozytywnych powiedzeń było to, że kiedy chleb w piekarniku odwrócił się do góry nogami, ludzie mogli się spodziewać wizyty lub, jeśli w piecu upieczono dwa bochenki, które połączyłyby się podczas pieczenia, oznaczało to, że para będzie żyła szczęśliwie i długo.

Chleb kojarzył się też z narodzinami dzieci. Ludzie myśleli, że dziecko pochodzi z innego świata, w którym są ludzie, którzy już umarli, więc to było dla wszystkich nieznanne. Matka, która była w ciąży nawet po urodzeniu dziecka, została uznana za 'nieczystą', ponieważ miała w sobie dziecko z innego świata. Kiedy urodziło się dziecko, matka otrzymała chleb, aby się oczyścić. Chleb został również podany położnej, aby pozbyć się innego świata. Dziecku dawał się chleb, ponieważ oznaczał dobrobyt i dostatek. Matka

chrzestna otrzymała również chleb od matki dziecka, aby pomóc dziecku na chrzcie dostać się do naszego kraju z tego innego kraju.

Chleb miał również swoje znaczenie, gdy mężczyzna i kobieta pobrali się. Mężczyzna, który miał powiedzieć 'tak' na weselu, dostał kawałek świeżo upieczonego chleba. Młoda kobieta, której poproszono o rękę, otrzymała chleb. A jeśli ona lub jej rodzice go zaakceptowali, oznaczało to, że zgodziła się na ślub.

Kowalska dalej pisze o tzw. weselnym pieczywu, który nazywał się 'korowaj.' Do jego przygotowania użyto wyłącznie składniki najwyższej jakości. Chleb był ozdobiony różnymi figurkami z ciasta w kształcie różnych roślin i zwierząt.

Pisze, że: „Wiele z nich miało znaczenie symboliczne, kosmologiczne nawiązujące na przykład do wieczności wszechświata, odradzania się życia, płodności, nieżyjących bliskich.“

Dziewczęta nie mogły piec tego chleba, mogły go piec tylko kobiety, które były już zamężne lub zaręczone. W pomieszczeniu, w którym wypiekano chleb, kobiety musiały przebywać same. Zgodnie z tradycją chleb musiał być dobrze wypieczony za pierwszym razem, w przeciwnym razie mógł przynieść pecha nowożeńcom.

Podczas każdego święta, wydarzeń, nawet prac domowych w ciągu roku na stole musiał pojawić się chleb. Kowalska podała przykład chłopów zabierających ze sobą chleb na pierwszą orkę jako symbol 'dostatku, odradzania się, płodności w tym przypadku w celu spowodowania obfitych plonów.' Był to jeden z tzw. rytuałów inicjalnych. Pod koniec żniw odbywały się dożynki, podczas których wypiekano wielkie bochenki chleba, i to było tzw. rytuałem końcowym. I napisała: „Miało to również znaczenie symboliczne – chleb był pieczony z mąki, czyli darów ziemi, w ten sposób człowiek dotykał tajemnicy kosmologii.“

Chleb spełniał również swoją funkcję w przypadku zwierząt gospodarskich, które były chore, aby je odkadzić. Ponadto, gdy ktoś wprowadzał się do nowego domu, musiał przynieść ze sobą chleb. Gdy piorun wywołał pożar, wrzucano tam chleb, aby go ugasić. We wsi wierzono, że podczas przenoszenia mleka musi być przykryte, aby czary nie zaszkodziły pieczeniu chleba lub wyrabianiu masła.

Chleb miał być również lekarstwem, np.: „na bóle głowy, oczów, kurczaki (brodawki), rany, zgagę, epilepsję, ugryzienia psa chorego na wściekliznę, ukąszenie węża.“

Ludzie wierzyli też, że guzy znikną dzięki okładom z żytniego chleba. Chleb, który myszy gryzły, miał pomagać na bóle zębów a jak kogoś bolały zęby i dziąsła, to powinien był myć twarz wódką, a nie wodą. (Kowalska, 2015, str. 216-223)

Ludzie bardzo cenili chleb, dlatego o chlebie pisano różne wiersze. Jeden z wybitnych polskich pisarzy Cyprian Kamil Norwid w utworze *Moja piosnka* napisał o chlebie:

„Do kraju tego, gdzie kruszynę chleba

Podnoszą z ziemi przez uszanowanie

Dla darów nieba,

Tęskno mi, Panie.” (Norwid, 1934)

3.1.4 OBRAZ CHLEBA W PRZYSŁOWIACH

W każdym języku w każdym kraju znajdziemy przysłowia. Czasami przysłowie brzmi dziwnie, ale zawsze próbuje nam coś przekazać.

Długosz wyjaśnia, że „przysłowia są obrazem rozumienia chleba,” ponieważ na przestrzeni wieków nagromadziły się różne doświadczenia, poglądy, przymioty, kiedy potem te doświadczenia ludzkiego zachowania można by metaforycznie połączyć z takimi rzeczami jak chleb. Długosz jako przykład podał ‘pychę.’ ‘Kto na ciebie kamieniem, ty na niego chlebem,’ ‘należy dobrem za złe odpłacać.’ Ludzie wiele sytuacji kojarzyli z chlebem, dlatego dziś jest ponad 300 przysłów o chlebie i około 180 wyrażen, w których pojawia się słowo chleb. Autor podał jako przykłady: „babski chleb = roślina; boży chleb = komunia święta; chleb żałobny = stypa,” itd. (Długosz, 2001, str. 156-157)

Julian Krzyżanowski w swojej książce *Nowa księga przysłów i wyrażen przysłowiowych polskich* napisał przysłowia o chlebie.

- ‘Białym chlebem się bawić.’ To mężczyźni, którzy lubią towarzystwo kobiet, nie mają długotrwałych związków i często zmieniają swoje dziewczyny.

- ‘Chleb, co myszy po skórka łążą.’ Oznacza to, że skórka oderwała się od chleba i jest tam luka.
- ‘Chleb cudzym nożem krajany – niesmaczny.’ Głupio ma być, gdy od wieku, w którym człowiek może o siebie zadbać, nie wie lub nie chce o siebie dbać i tak znajdzie kogoś, kto się nim zaopiekuje. Drugie znaczenie jest takie, że gdy człowiek jest w obcym kraju, jest mu trudniej niż wtedy, gdy jest w ojczyźnie. (definicja – Wikisłownik)
- ‘Chleb, faksje, złoto wielką dziurę w rzeczach czynią.’ Chodzi o pieniądze, ludzie mogą się łatwo na nie wpływać, a wtedy nie muszą działać z rozsądkiem, ale w taki sposób, że są zaślepieni pieniędzmi.
- ‘Chleb i woda, nie ma głoda.’ Napełnianie żołądka chlebem, gaszenie pragnienia wodą, to są małe rzeczy, o których nie myśli się dużo, ale które są bardzo ważne.
- ‘Chleb, gdy długo w piecu siedzi, to się odsiedzi.’ (= „dobrobyt łodzi psuje”)
- ‘Głodnemu (ciągle, zawsze) chleb na myśli’ (WSJP). Można to zrozumieć tak, że jeśli ktoś jest głodny, nie będzie na przykład szukał pieczonego kurczaka, ale będzie wdzięczny “tylko” za chleb. (Krzyżanowski, 1969, Tom I)
- ‘[Chleb] Chlib i śpeka utrzymujo cłowieka.’
- ‘Chleb się nie rodzi.’ czyli „tzn. bez pracy nie ma kołaczy.”
- ‘Chleb służebny w gardło kole.’ – ‘Chleb służebny twardy.’
- ‘Chleb upicze bez mąki i masło zrobi bez śmietany. – ‘O oszuście, kombinatorze.’
- ‘[Chleb] Chlyb w brzuchu, a szychta w szychtynbuchu.’ czyli „tzn. jeszcze nie zarobił, a już przejadł.”
- ‘Chleb wielki mówca.’ - ‘...mówca, potężny pan, sprawny pomocnik.’
- ‘[Chleb] Chlyb z chlebym nie szmakuje.’ – ‘Gdy się pobierają krewni.’
- ‘Chlebem i solą witać (przyjąć).’ – ‘Na chleb i na sól prosili,’ i ‘Chleb z solą znak i hasło zgody,’ i ‘Chlebem więc i solą witamy,’ i ‘Z chlebem i solą przybyła,’ – „Witanie chlebem i solą było u wielu ludów słowiańskich symbolem przyjaźni i gościnności.”
- ‘Chlebu rad, sera nie odrzuci.’ - ‘Chlebu rad, mięsa nie odrzuci.’

- ‘Chlebuś biały doskonały, czarny niecnota, choć bodzie, sposobniejsza po nim robota’ (Krzyżanowski, 1969, Tom I)

Doroszewski spisał kilka przysłów w *słowniku PWN*:

- ‘Chleb ludzi bodzie.’
- ‘Dobry chleb, kiedy nie ma kołacza.’ Tu znowu chodzi o głód, jeśli nie mamy lepszego jedzenia i jesteśmy głodni, to chleb z apetytem weźmiemy.
- ‘Kto na ciebie kamieniem, ty na niego chlebem.’ Rozumiemy, że musimy być lepszymi ludźmi. Jeśli ktoś jest dla nas podły, nie odwzajemnimy się tym samym ciosem. Staramy się być mądrzejsi i spokojnie rozstrzygać spór.
- ‘Ma chleb rogi, a nęda nogi.’ Ponieważ mamy wszystkiego dość, przestaniemy cenić rzeczy. Kiedy nie możemy kupić co chcemy, musimy znaleźć sposoby, aby je zdobyć i potem jesteśmy za nie bardziej wdzięczny.
- ‘Nie dospać trzeba, kto chce dostać chleba.’ Tu chodzi o pracę. Jeśli chcemy mieć na chleb, musimy pracować i zarabiać, bo nie ma nic za darmo.
- ‘Nie z jednego pieca chleb jadał.’ Jest to pracowity człowiek, który ma wielu doświadczeń w wielu zawodach.
- ‘U wdowy chleb gotowy.’ Mężczyzna, który poślubia kobietę, która była kiedyś zamężna i której mąż zmarł, wie, że jego żona ma majątek i pieniądze od jej zmarłego męża.
- ‘Z tej mąki chleba nie będzie.’ Opowiada o człowieku, który miał coś osiągnąć albo zrobić, ale tego nie zrobił. (Słownik PWN - Dor)

W swojej książce Kłosińska wymienia też kilka przysłów o chlebie:

- ‘Chleb płacze, gdy go darmo jedzą.’ To przysłowie mówi nam, że na wszystko trzeba sobie zasłużyć, a jeśli używamy czegoś, na co nie zapracowaliśmy, jest to niemoralne. I podała drugie przysłowie, które jest bardzo podobne do pierwszego: ‘Bez pracy nie ma kołaczy.’
- ‘I ostatnim kęsem chleba podzielić się z bratem trzeba.’ W tym przysłowiu chodzi przede wszystkim o to, by stawiać innych przed sobą. A dokładniej – bycie miłym dla innych ludzi i pomaganie im. Do tego dochodzi jeszcze dopisek: „nawet kosztem siebie.”
- ‘Nie samym chlebem człowiek żyje.’ Przysłowie to jest bardzo związane z religią, ponieważ pochodzi z Biblii. Mówi nam, że musimy dbać o nasze

potrzeby duchowne, tak jak dbamy o nasze potrzeby fizyczne. Dodala też inne podobne przysłowie: ‘Jemy, aby żyć, nie żyjemy, aby jeść.’

- ‘Chleb z solą z dobrą wolą lepszy niż marcepan z niewolą.’ Przysłowie to odnosi się do religii i jest znane od XVII wieku. Oznacza to, że niejednokrotnie lepiej jest być ubogim, nie mieć bogactwa, ale być szczęśliwym i żyć etycznie, moralnie i godnie, niż mieć wielkie bogactwo, ale być w pewnym sensie niewolnikiem.⁹ (Kłosińska, 2004, str. 51-53)

3.1.5 ANKIETA: CO POLACY MYŚLĄ O CHLEBIE?

Styl życia stale się unowocześnia i zmienia. To, do czego przyzwyczajeni byli nasi rodzice czy dziadkowie, w tym pokoleniu jest już inne. Dlatego też stworzyłam krótką ankietę, w której zawarłam 5 pytań, aby dowiedzieć się, jak ludzie w różnym wieku postrzegają chleb. Pozostałe dwa pytania miały na celu raczej zbadanie, czy ankietę wypełni więcej kobiet czy mężczyzn, oraz określenie ich wieku. Omówię teraz po kolei każdą część kwestionariusza.

W mojej ankiecie wzięło udział 50 osób. Rozesłałam go do osób, które są rodowitymi Polakami lub w pół-Polakami. Niektórzy respondenci wyznają wiarę chrześcijańską, inni są ateistami. Odpowiedzi udzieliły 32 kobiety i 18 mężczyzn.

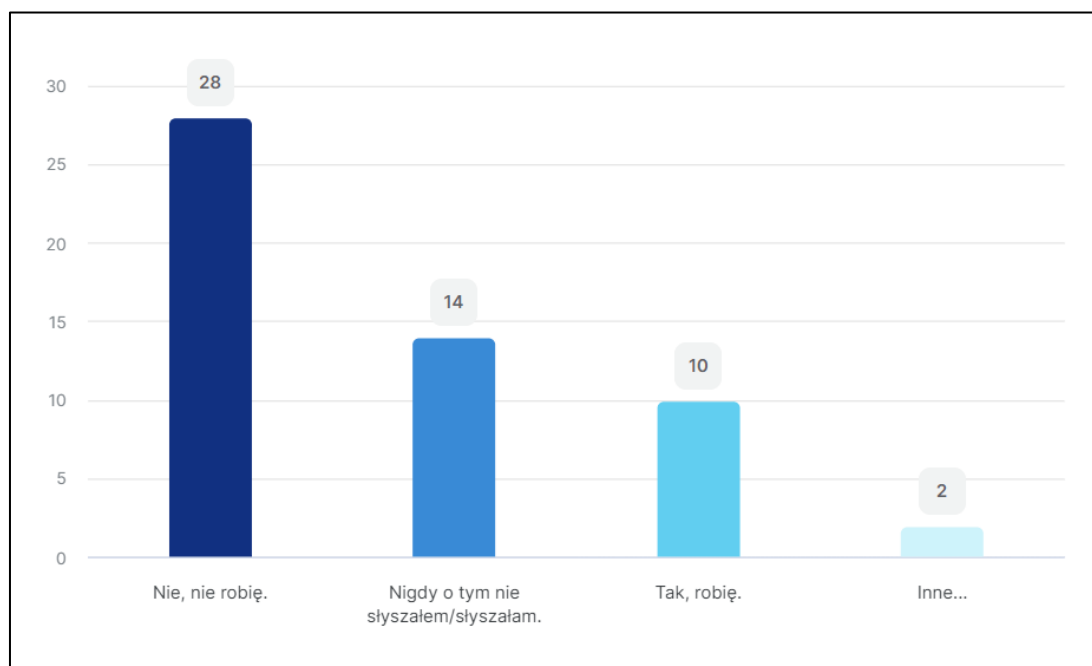
Respondentami byli mężczyźni i kobiety w wieku od 18 do 66 lat.

- W kategorii poniżej 20 lat odpowiedziały mi 3 osoby.
- Najwięcej respondentów – 32 osoby – znalazło się w grupie wiekowej 20-30 lat.
- W kategorii osób w wieku od 30 do 40 lat było ich 10.
- W grupie wiekowej od 40 do 50 lat były 4 osoby.
- W kategorii od 50 do 60 lat nie otrzymałam żadnej odpowiedzi.
- W ostatniej grupie, 60 lat i więcej, znalazła się jedna osoba.

⁹ Kłosińska dodała jeszcze dwie podobne przysłowia: ‘Drozsza jest wolność niż złote dostatki,’ i ‘lepsza wolność chuda niż niewola hojna.’ (Kłosińska, 2004, str. 53)

Moje pierwsze pytanie brzmi: *Czy robisz znak krzyża przed pokrojeniem bochenka?*¹⁰

Wykres 1: Czy robisz znak krzyża przed pokrojeniem bochenka?

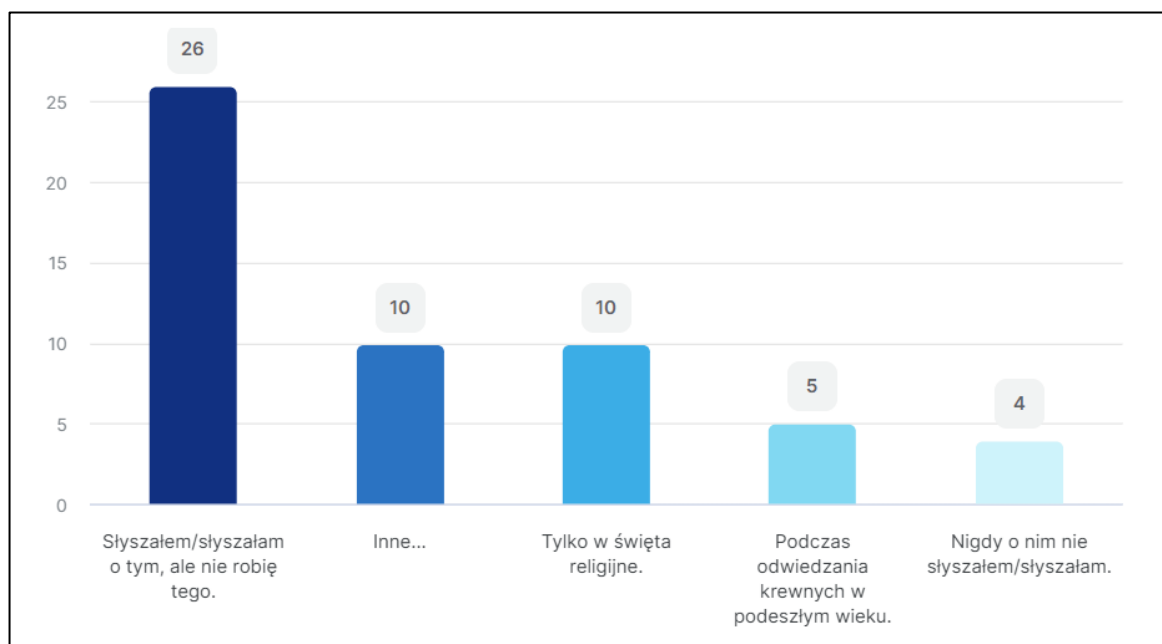

Na to pytanie dałam respondentom cztery odpowiedzi. Po przeanalizowaniu wykresu widać, że 28 osób (54,9 %) odpowiedziało: *Nie, nie robię*. 14 osób (27,5 %) odpowiedziało: *Nigdy o tym nie słyszałem/słyszałam*. 10 osób (19,6 %) odpowiedziało: *Tak, robię*. 2 osoby (3,9 %) odpowiedziały: *Inne*. Ten wykres pokazuje, że ten zwyczaj nie jest obecnie tak popularny.

¹⁰ Na wszystkie pytania można było udzielić kilku odpowiedzi, dlatego liczby mogą nie odpowiadać liczbie 50 respondentów.

Drugie pytanie do respondentów: *Jak często spotykasz się ze zwyczajem witania się chlebem i solą?*

Wykres 2: Jak często spotykasz się ze zwyczajem witania się chlebem i solą?

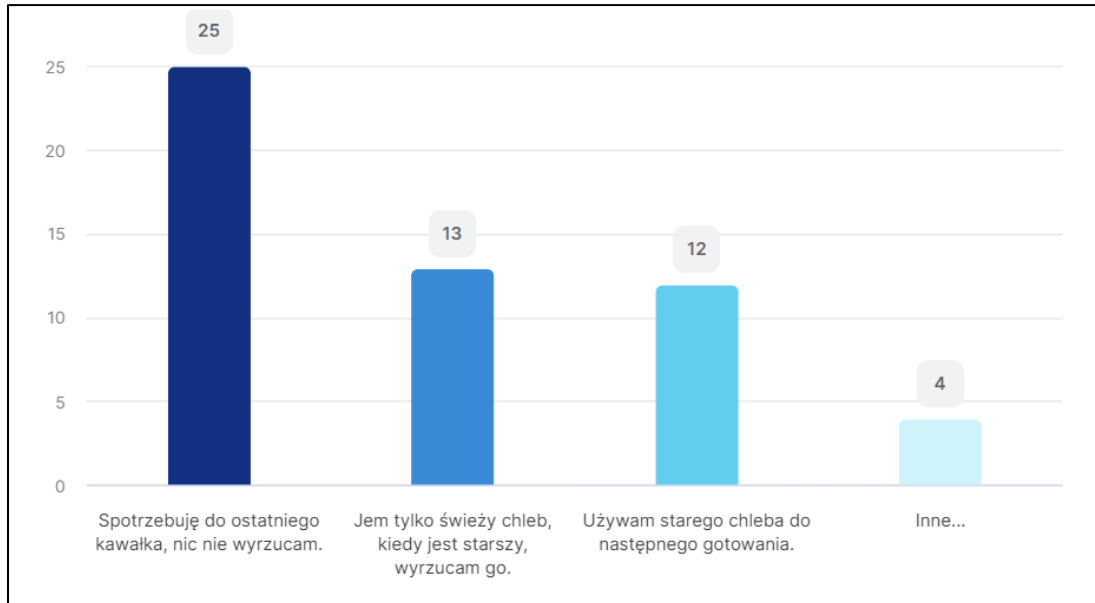

Na to pytanie dałam respondentom pięć odpowiedzi. Po zamknięciu ankiety widzimy, że 26 osób (51,9 %) odpowiedziało: *Słyszałem/słyszałam o tym, ale nie robię tego*. 10 osób (19,2 %) udzieliło odpowiedzi: *Inne...*. Na przykład jeden z panów powiedział, że współpracuje ze studentami Erasmusa i wita ich chlebem i solą z powodu tego, że jest to ciekawe doświadczenie dla nich, którzy pochodzą na przykład z Europy Południowej, ponieważ w ich krajach tak się nie robi. 10 osób (19,2 %) odpowiedziało: *Tylko w święta religijne*. 5 osób (9,6 %) odpowiedziało: *Podczas odwiedzania krewnych w podeszłym wieku*. 4 osoby (7,7 %) odpowiedziały: *Nigdy o nim nie słyszałem/słyszałam*. Ten wykres pokazuje, że zwyczaj ten nie jest już tak popularny, mimo że należy do krajów i tradycji słowiańskich.

Trzecie pytanie do respondentów brzmi: *Jak szanujesz chleb?*

Podczas pisania tej pracy dowiedziałam się, że dawniej ludzie bardzo czcili i cenili chleb, dlatego zamieściłam to pytanie, aby dowiedzieć się, jak jest dzisiaj.

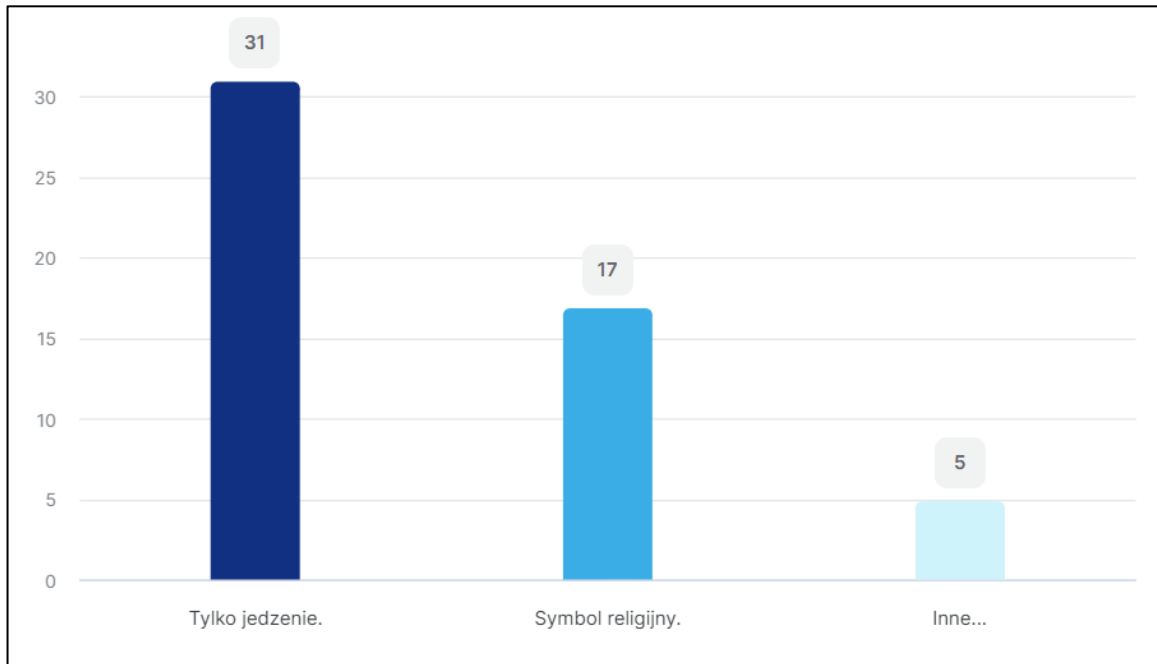
Wykres 3: Jak szanujesz chleb?

Na to pytanie dałam respondentom cztery odpowiedzi. 25 osób (48,1 %) odpowiedziało: *Spotrzebuję do ostatniego kawałka, nic nie wyrzucam*. 13 osób (26,9 %) odpowiedziało: *Jem tylko świeży chleb, kiedy jest starszy, wyrzucam go*. 12 osób (23,1 %) odpowiedziało: *Używam starego chleba do następnego gotowania*. 4 osoby (7,7 %) odpowiedziały: *Inne*. Ten wykres pokazuje, że większość ludzi stara się nie wyrzucać niepotrzebnie jedzenia. Następnie w drugiej części ankiety wyszło mniej więcej pół na pół. Z literatury wynika, że wcześniej nie wyrzucano jedzenia. Chleb w czasach wojen był pokarmem, który pomagał ludziom przetrwać biedę. W dzisiejszych czasach najczęściej nie musimy się martwić o wyrzucanie starego chleba, ponieważ zawsze możemy pójść do sklepu i kupić nowy. Widać jednak, że w dzisiejszych czasach ludzie mają inny sposób myślenia.

Czwarte pytanie do respondentów brzmi: *Co jest dla Ciebie symbol chleba?*

Wykres 4: Co jest dla Ciebie symbol chleba?

W odpowiedzi na to pytanie dałam respondentom tylko trzy możliwości odpowiedzi. Więcej niż połowa osob, 31 osob (59,6 %), odpowiedziała, że chleb nie jest dla nich symbolem, ale *tylko jedzeniem* lub posiłkiem. 17 osób (34,6 %) wpisało, że chleb jest dla nich *symbolem religijnym*. 5 osób (9,6 %) odpowiedziało: *Inne*.

Hanna Szymanderska w książce *Polskie Tradycje Świąteczne* pisze, że Polacy cenią sobie również *wigilijnego opłatka*, czyli twz. chleb nieofirny. W Polsce tradycja ta jest tak długa, że Polacy nie wyobrażają sobie bez niej kolacji wigilijnej. Tradycja rozpoczyna się od rozłożenia opłatków na talerzach na zastawionym stole, zebrania się rodziny wokół stołu i po kolei składa sobie życzenia szczęścia i zdrowia. Następnie każdy odłamuje kawałek opłatka od osoby, z którą już złożył życzenia. Jest też zwyczaj, że jeśli ktoś z rodziny nie może przyjechać do domu na Boże Narodzenie, można mu wysłać kawałek opłatka. (Szymanderska, 2003, str. 66-67)

Piąte i ostatnie pytanie skierowane do moich respondentów ma charakter otwarty i brzmi następująco: *Jak postrzegasz chleb w kulturze polskiej?* Po przeczytaniu odpowiedzi stwierdziłam, że niektóre z nich były bardzo powtarzane. Pierwszym z nich było to, że chleb jest uważany za bardzo ważny, gdzieś był nawet najważniejszy. Tej odpowiedzi udzieliło 15 osób. To prawda, że często uważamy chleb za coś oczywistego, ale gdybyśmy

go nie mieli, brakowałyby nam go, ponieważ jest to jeden z podstawowych produktów spożywczych.

Inna częsta odpowiedź pochodziła od ludzi wierzących, którzy pisali, że uważają chleb za dar od Boga. Ta odpowiedź pojawiła się 7 razy. Opłatki, których używa się podczas Wigilii, są również używane w kościołach. W czasie Mszy św. jest część, w której ochrzczeni, którzy w konfesjonale odpuścili wszystkie swoje grzechy, mogą podejść do kapłana, który podaje im opłatek a la Ciało Chrystusa. Jest to moment, który w pewien sposób jednoczy wszystkich ludzi w kościele.

Inne odpowiedzi dotyczyły tego, że chleb jest po prostu chlebem, który można zjeść, ale nie widząc w nim nic bardziej interesującego czy symbolicznego. Odpowiedź ta została powtórzona 17 razy. Pozostałe 10 odpowiedzi brzmiało: *Nie wiem*, lub brak odpowiedzi.

Jeden z respondentów, pan Lesław Wilk, właściciel Muzeum Podkarpackich Pól Bitewnych w Krośnie, podzielił się historią:

„Kiedyś chleb był czymś wyjątkowym, że nawet żołnierze za wypranie munduru płacili chlebem a kiedy nie mieli bochenka całego, tak dawali połowę i drugą połowę przynosili później.“

3.2 JĘZYKOWO-KULTUROWY OBRAZ PIERNIKA

W tym rozdziale omówię etymologię leksemu piernik, jego definicję, piernika w kulturze i przysłowia.

3.2.1 ETYMOLOGIA LEKSEMU PIERNIK

Piernik istnieje już od dłuższego czasu. Już w XV wieku ciasto przygotowywano z miodu i przyprawami korzennymi. W języku staropolskim nazywano go ‘pierznik’ i ciasto robiono z miodem i pieprzem. Inne słowniki etymologiczne mają tę definicję (por. WSJP; Rejzek, 2001, str. 461). W języku kaszubskim to ‘pèrnik/pèrnik.’ Od 1500 roku pierniki nazywano ‘pierzy.’ Między XVI a XVIII wiekiem, również dialektycznie, nazywano go ‘piernym,’ ponieważ do mieszanki piernikowej dodano pieprzu (Boryś, 2005, str. 430; por. Kruszelnicka, 1956, str. 9). Brückner podaje, że z polskiego słowa pieprz przeszło na słowo ruskie пряник (Brückner, 1927, str. 410).

Anna K. Jędrzejewska pisze jednak, że pierniki znane były w Europie już w XIII wieku i kojarzone były z miastami Ulm i Świdcią. Pisze też, że do ciasta piernikowego dodaje się miód, przyprawy korzenne i mąkę. W tamtych czasach przysmak ten znali też mieszkańcy Egiptu, Grecji i Rzymu. Ciasto piernikowe to było znane prawie w całej Europie, a każdy kraj lub region opracował kształt piernika i nazwę opartą na miejscu zamieszkania. (Jędrzejewska, 2018, str. 187)

W niektórych językach słowiańskich 'piernik' brzmi bardzo podobnie: rosyjski – пряник, białoruski – пернік, ukraiński – пряник, czeski – perník, słowacki – perník.

3.2.2 DEFINICJE PIERNIKA W SŁOWNIKACH JĘZYKA POLSKIEGO

Według *słownika PWN* piernik można zdefiniować na dwa sposoby:

1. „ciasto barwy brunatnej, które wyrabia się z dodatkiem miodu i przypraw korzennych.“Słownik WSJP dodaje, że pierniki piecze się w małych foremkach. (por. Słowosieć)
2. „pogardliwie” - Słownik WSJP zawiera definicję, że jest to stary człowiek, a dokładniej mężczyzna, który swoim wyglądem i zachowaniem nie budzi w ludziach pozytywnych uczuć. Człowiek, który rozmawia z takim starcem, nie ma dla niego szacunku i raczej patrzy na niego z pogardą. (Słownik PWN, WSJP)

Słownik WSJP wspomina o wyrażeniu 'dzidzia piernik.' Tutaj jest mowa o starszej kobiecie. Nie zachowuje i nie ubiera się na swój wiek, ale raczej jak 'nastolatka,' może nawet ekstrawagancko. (Słownik WSJP)

3.2.3 PIERNIK W KULTURZE

Według Jędrzejewskiej piernik w Europie nie jest tu tak długo jak chleb, ale ma też swoją historię, kiedy był już robiony w średniowieczu. Jędrzejewska pisze, że piernik przyczynia się do rozwoju, który następnie wpływa na różne rzeczy, takie jak tradycje, relacje międzyludzkie czy życie w ogóle. Pierniki pomagały kształtować kulturę poprzez zadania, które wypełniały od wielu lat. Pełniły swoją rolę w rodzinie. To, jak wyglądały pierniki, co oznaczały, jak długo, gdzie, w jakich warunkach i z czego zostały przygotowane, wpłynęło na pewien rodzaj porozumiewania.

Piernik wypiekany był pierwotnie w klasztorach, a następnie w centrach miast, gdzie wypiekane były przez ‘wyspecjalizowanych piekarzy.’ Rzemiosło piernikarskie znajdowano najczęściej tam, gdzie wiodły trasy kupców. Jednym z takich szlaków handlowych była ważna ‘Via Regia,’ która łączyła punkty handlowe z Kijowa do Hiszpanii. Handlarze starali się sprzedawać pierniki wszędzie tam, gdzie było to możliwe, np. w piernikarniach, na straganach, w aptekach, w cukierniach, na jarmarkach i odpustach w kilku europejskich miastach, m.in. w Toruniu, Wrocławiu, Krakowie, Gdańsku, Ulm, Norymberdze. Piernik został przeniesiony do XIX wieku jako bardzo luksusowy i drogi przysmak. Miał swoich kupców, którymi byli w większości zamożni mieszczaństwo i różna szlachta. Biedni ludzie lub mieszkańcy wsi zaczęli kupować pierniki, dopóki nie zrobiono ich z tańszych surowców, takich jak syrop buraczany.

Toruń to miasto, które ma duże znaczenie i miejsce w badaniach nad piernikarstwem. W tym mieście tradycja wypieku pierników sięga końca XIV wieku. Pierniki uzyskały szacunek i sławę a dzięki piernikom Toruń stał się bardziej znany. Jędrzejewska pisze, że: „Pierniki znano przede wszystkim w postaci konsumpcyjnej (miały mieć kształt krążków i pierożków).” (Jędrzejewska, 2018, str. 186-188)

Janina Kruszelnicka pisze w książce Pierniki Toruńskie, że „Toruń posiada kilkunastowieczne tradycje rzemiosła piernikarskiego,” z którym trwa dzisiejszy przemysł toruński¹¹. Miasto Toruń jest najbardziej znane z produkcji pierników nie tylko w Polsce, ale i za granicą. Pierniki toruńskie znane są z doskonałej jakości i form wypieku (np. pierniki figuralne), które wykazały duże znaczenie artystyczne. Kiedyś piernik wypiekano w pięknych, dekoracyjnie rzeźbionych foremkach. Dziś nie jest już tak powszechny, ale

¹¹ Fabryka Pierników i Wyrobów Cukierniczych „Kopernik,” Toruńska Fabryka Pierników PSS (Kruszelnicka, 1956, str. 8).

czasami te formy są nadal używane lub są przechowywane w muzeach, gdzie służą jako eksponaty pierników toruńskich. A eksponaty¹² to nie tylko foremki na pierniki, ale także gotowe wypiekane pierniki. Nie wszystkie foremki do piernika były używane tylko do pierników. Ludzie rzeźbili z nimi marcepan lub używali form składanych, aby złożyć ze sobą dwie połówki i powstały 'figurki pełnoplastyczne' z marcepanu albo z tzw. 'tragantu'.

Kruszelnicka podaje, że do ciasta piernikowego dawało się mąkę żytnią lub pszenną, miód i przyprawy korzenne. A zanim powstał przepis na piernik, powstał przepis na tzw. 'miedownik', do którego nie dodano żadnych przypraw korzennych. Piernik wraz z przyprawami korzennymi rozprzestrzenił się do Europy dopiero po wyprawach krzyżowych. Piernik uważany był kiedyś za lekarstwo, które dzięki ostrym przyprawom korzennym pomagał ludziom w trawieniu. A niektórzy zabrali piernik przed piciem wódki. Żołnierze zabrali też w drogę pierniki, ponieważ pierniki długo pozostawały miękkie. Pierniki w różnych miejscach przygotowywano inaczej, więc dokładny przepis nie był nigdzie taki sam. Jednak Kruszelnicka napisała przepis na pierniki toruńskie¹³. Miód nie został zważony, więc wszyscy wkładali go do miski tyle, ile dali. Następnie do miodu dodano gorzałki i wodę. Po wymieszaniu można go było wolno smażyć. Do gorącego miodu dodano takie składniki jak biały imbir, cynamon, kardamon, skórka cytryny, cukier i inne. Następnie dodano mąkę, ale tylko wtedy, gdy miód nie był zbyt gorący. Po wymieszaniu ciasta piernik mógł zacząć formować się w kształty. Na koniec pierniki włożono do piekarnika, upieczono i były gotowe.

'Warsztaty cechowe' miały swoje tajne przepisy na pierniki, nigdzie ich nie spisywali, a jedynie przekazywali ustnie swoim uczniom i pracownikom, aby nie uciekły tajemnice ich wspianiałych i smacznych pierników. Dużym problemem w wypieku piernika było bardzo miękkie ciasto, które się kruszyło. Ludzie mieli starannie wyrzeźbione i bardzo ładne kształty foremek, ale potem piernik pękał w niektórych częściach. Dlatego w dzisiejszych czasach do piernika używa się specjalnego twardego ciasta, które zachowuje kształt i dekorację piernika, ale nie nadaje się do jedzenia. Jest więc możliwe, że ludzie robili to samo w przeszłości. Mieli kilka rodzajów foremek, a

¹² Na przykład w Muzeum Etnograficznym w Krakowie znajdują się eksponaty pierników toruńskich z 1925 roku. Inne muzea posiadające pierniki to Muzeum Etnograficzne w Łodzi i Muzeum Narodowego w Poznaniu. (Kruszelnicka, 1956, str. 8).

¹³ Ten przepis pochodzi z XVIII wieku z książki *Compendium medicum auctum* (Kruszelnicka, 1956, str. 11)

pierniki do jedzenia były robione z klasycznego ciasta, a pierniki, które służyły jako ozdoby dekoracyjne, były już robione z twardszego ciasta, gdy były następnie formowane w ładniejsze kształty. Z tymi twardymi pierniczkami związana jest toruńska legenda. Legenda głosi, że w miejsce złamanego koła wozu był umieszczony piernik w kształcie koła i to pomogło nieznanemu dojechać do swojego domu. Na podstawie tej legendy można wywnioskować, że pierniki toruńskie są naprawdę twarde.

Kruszelnicka pisze dalej, że miasto Toruń miało bardzo rozwinięte pszczelarstwo, a dzięki łatwemu zaopatrzeniu w przyprawy korzenne mogło łatwiej produkować pierniki. Wynikało to również z dużych zapasów zboża, z którego produkowano wysokiej jakości mąkę. Kruszelnicka podaje, że: „O rozwoju pszczelarstwa na terenie Torunia świadczy ulica Zbieraczy Miodu oraz wiadomość o zaangażowaniu przez Radę Miejską doświadczonego pszczelarza.“ (Kruszelnicka, 1956, str. 8-12)

3.2.4 OBRAZ PIERNIKA W PRZYSŁOWIACH

W swojej książce Krzyżanowski napisał następujące przysłowia:

- ‘Co ma piernik do wiatraka!’ albo ‘Co ma piernik do wiatraka, serdelek do straży ogniowej, a ogórek do wieczności.’ Oznacza to, że omawiana jest więcej rzeczy, które nie są ze sobą powiązane.
- ‘I piernikiem go nie zwabisz,’ i ‘ją i piernikiem z domu niw wywiedzie,’ i ‘drugi raz mnie nie wywabią i piernikiem,’ i ‘mnie ani piernikiem nie wywabi,’ i ‘i piernikiem go nie zwabisz,’ i ‘ani go miodem nie zwabić.’ (Krzyżanowski, 1969, str. 882)

Opisuje również pierniki w innych przysłowiowych wyrażeniach:

- ‘Botaniczny Ogród’ – ‘Do Botaniki na wodę i pierniki.’ Krzyżanowski napisał, że Ogród był w Warszawie i w połowie XIX w. ludzie tam kupowali wodę mineralną.
- ‘Chłop’ – ‘Chłop stokłosny chleb tak smaczno je jak piernik toruński.’ i ‘...jak toruński piernik,’ i ‘Chłopu tak smaczno stokłosny chleb jak piernik toruński.’
- ‘Dziecko’ – ‘Dziecko łakome cukierkiem, człowieka próżnego orderkiem do piekła zaprowadzisz.’

- ‘Dziw’ – ‘Jaki dziwy – kasza z piernikiem.’
- ‘Gdańsk’ – ‘Gdańska gorzałka, toruński piernik, krakowska panna, warszawski trzewik.’¹⁴
- ‘Gorzałka’ – ‘Kto nie pije gorzałki i od niej unika, ten słodkiego niegodzien kosztować piernika.’ (Krzyżanowski, 1969, Tom I)
- ‘Kraków’ – ‘Krakowski trzewik, poznańska panna, wiślicka żemła, przemyskie piwo.’
- ‘Lach’ – ‘Ocknął się Lach, aż piernik w zębach,’ czyli „twz. poniewczasie“
- ‘Matka’ – ‘Jaki piernik, taką dziurka, jaką matka, taką córka.’
- ‘Podobny’ – ‘Podobny jak piernik do wiatraka.’ (Krzyżanowski, 1970, Tom II)
- ‘Toruń’ – ‘Cegła jak toruński piernik,’ i ‘Czerwony jak toruński piernik.’
- ‘Rzemieślniczek’ - ‘Rzemieślniczek zje pierniczek i skacze, a oraz zje kołaczki i jeszcze płacze.’
- ‘Żyd’ – ‘[Chwalił] Chwalił Żyd piernik.’ (Krzyżanowski, 1972, Tom III)

¹⁴ Krzyżanowski umieścił tu wiersz Lipińskiego: „Warszawski trzewiczek, toruński pierniczek, gdańska wódeczka, krakowska dziewczeczka.“ (Krzyżanowski, 1969, str. 607)

4. STRESZCZENIE

Niniejsza praca licencjacka koncentruje się na językowo-kulturowy obraz w polskim ujęciu. Celem tej pracy jest prostym sposobem podsumowanie i zrozumienie znaczenia językowo-kulturowego obrazu świata wybranego pieczywa.

W części teoretycznej przedstawiono, w jaki sposób można spojrzeć na językowo-kulturowy obraz. Starłam się jak najlepiej opisać, jak funkcjonuje JOŚ. Jak np. powstawały kiedyś słowa, jak są ze sobą powiązane, jakie składniki znajdujemy w JOŚ. W definicji kognitywnej skupiłam się głównie na tekstach, ponieważ kolejną częścią mojej pracy są przysłowia i symboli, w których starałam się jak najlepiej wyjaśnić ich definicję i znaczenie.

W części praktycznej zajęłam się już wybranymi pieczywami, czyli chlebem i piernikiem. Tę część rozpoczęłam od chleba, gdzie na początku próbowałam opisać, jak powstał chleb jako słowo, od czego pochodzi i jaka jest jego ogólna etymologia. W definicji chleba, zdefiniowałam chleb. Kultura chleba jest bardzo zróżnicowana, napisałam tu o wielu różnych tradycjach, zwyczajach, czy na przykład rodzajach wypiekanego chleba. Wybrałam kilka przysłów pochodzących od różnych autorów. Po napisaniu części teoretycznej, w której dowiedziałam się, że chleb ma ogromne znaczenie w polskiej kulturze, potwierdziły się moje badania, z których wynika, że większość ludzi zna te tradycje i nawet jeśli ludzie nie wykonują ich bezpośrednio, to czasem się z nimi stykają.

Druga część części praktycznej dotyczyła pierników. Wymieniłam, skąd się wziął piernik, gdzie i kiedy oraz jaka jest jego ogólna etymologia. Jeden z małych rozdziałów dotyczył definicji piernika. Spisałam kulturę piernika i zapisałam jego przysłowia.

5. RESUMÉ

Tato bakalářská práce se zaměřuje na jazykově-kulturní obraz v polštině. Cíl mé práce je jednoduše shrnout a pochopit význam jazykově-kulturního obrazu světa vybraného pečiva.

Teoretická část představuje, jak nahlížet na jazykově-kulturový obraz. Snažila jsem se co nejlépe popsat, jak funguje jazykový obraz světa. Např. jsem zde uváděla, jak se dříve tvořila slova, jak spolu některá slova souvisejí, jaké složky najdeme v jazykovém obrazu světa. V kognitivní definici jsem se zaměřila především na texty, navazuje na to další část mé práce, a to jsou přísloví a symboly. U nich jsem se snažila co nejlépe vysvětlit jejich definici a význam.

V praktické části jsem se již zabývala vybranými druhy pečiva, konkrétně chlebem a perníkem. Tuto část jsem začala chlebem, kde jsem se nejprve pokusila popsat, jaká je jeho etymologie. V definici chleba jsem definovala chléb. Kultura chleba je velmi rozmanitá, vypsala jsem zde mnoho různých tradic, zvyků nebo např. typů pečeného chleba. Vybrala jsem několik přísloví od různých autorů. Po napsání teoretické části jsem zjistila, že chléb je v polské kultuře velmi důležitý a že v minulosti si lidé chleba velice vážili. Výzkum mi tedy potvrdil, že většina lidí tyto tradice zná, a i když je lidé přímo neprovádějí, tak občas se s nimi setkávají.

Druhá část praktické části se týkala perníku. Popsala jsem etymologii perníku, jak slovo vzniklo, z jaké doby pochází atd. Jeden malý oddíl se zabýval definicí. Kultura perníka je rovněž velice pestrá, perník měl pro lidi mnoho využití. Poslední segment praktické části se týká přísloví o perníku.

6. BIBLIOGRAFIA

WYKAZ WYKORZYSTANEJ LITERATURY:

1. Bartmiński J., Językowy obraz świata, Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 1999, ISBN: 832271355X
2. Bartmiński J., Językowe podstawy obrazu świata, Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2006, ISBN: 978-83-227-2685-3
3. Boryś W., Słownik etymologiczny języka polskiego, Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2005, ISBN: 978-83-08-04191-8
4. Brückner A., Słownik etymologiczny języka polskiego. Krakowska Spółka Wydawnicza, Kraków, 1927, ISBN: 978-83-2140-410-3 online: <https://polona.pl/item/slownik-etymologiczny-jezyka-polskiego,MTE2NjUxOA/98/#item>
5. Długosz K., Językowy obraz chleba w Biblii i w przysłowiaach, Warszawa. Prace Filologiczne, oryginalny artykuł naukowy, 2001, ISBN: -
6. Jędrzejewska A., Piernik i jego rola w kulturze, Toruń: Wydawnictwo Muzeum Okręgowe w Toruniu, 2018, ISBN: 978-83-8084-165-0
7. Kłosińska K., Słownik przysłów czyli przysłownik, Warszawa: Wydawnictwo Świat Książki, 2004, ISBN: 83-7391-593-1
8. Kopaliński W., Słownik symboli, Warszawa: Wydawnictwo Wiedza Powszechna, 1991, ISBN: 83-214-0746-3
9. Kowalska S., Chleb – rola i znaczenie w tradycji ludowej. Wybrane aspekty prawnej ochrony, Poznań: Wydawnictwo pedagogiczno-artystyczne Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, 2015, ISBN: 978-83-941350-1-0 online: https://www.researchgate.net/publication/289345134_Chleb_-_rola_i_znaczenie_w_tradycji_ludowej_Wybrane_aspekty_prawnej_ochrony_Bread_-_its_role_and_significance_in_folk_tradition_Selected_aspects_of_legal_protection
10. Kruszelnicka J., Pierniki Toruńskie i inne, Toruń: Wydawnictwo Ministerstwo Kultury i Sztuki, 1956, opracowanie bez ISBN.
11. Krzyżanowski J., Nowa księga przysłów i wyrażeń przysłowiowych polskich, Tom I, Warszawa: Wydawnictwo Państwowy instytut wydawniczy Warszawa, 1969, ISBN: -

12. Krzyżanowski J., Nowa księga przysłów i wyrażeń przysłowiowych polskich, Tom II, Warszawa: Wydawnictwo Państwowy instytut wydawniczy Warszawa, 1970, ISBN: -
13. Krzyżanowski J., Nowa księga przysłów i wyrażeń przysłowiowych polskich, Tom III, Warszawa: Wydawnictwo Państwowy instytut wydawniczy Warszawa, 1972, ISBN: -
14. Krzyżanowski J., Nowa księga przysłów i wyrażeń przysłowiowych polskich, Tom IV, Warszawa: Wydawnictwo Państwowy instytut wydawniczy Warszawa, 1978, ISBN: -
15. Niebrzegowska-Bartmińska S., Definiowanie i profilowanie pojęć w (etno)lingwistyce, Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2020, ISBN: 978-83-227-9417-3
16. Przybylska R. + Przęczek-Kisielak S., Polskie kulinaria – aspekty historycznojęzykowe i kulturowe, Kraków: Wydawnictwo LIBRON – Filip Lohner, 2021, ISBN: 978-83-66269-86-6
17. Rejzek J., Český etymologický slovník, Voznice: LEDA, 2001, ISBN: 8085927853
18. Słownik SWJP – Słownik współczesnego języka polskiego, Warszawa: Zespół Wydawnictwa WILGA pod kierunkiem Anny Sikorskiej-Michalak i Olgi Wojniłko, 1996, ISBN: 83-7156-068-0
19. Szczepankowska I., Semnatyka i pragmatyka językowa, Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2011, ISBN: 978-83-7431-282-0
20. Szymanderska H., Polskie Tradycje Świąteczne, Warszawa: Wydawnictwo Świat Książki, 2003, ISBN: 978-83-7391-309-7
21. Uniwersalny słownik języka polskiego, red. Stanisław Dubisz, Warszawa: Wydawnictwo naukowe PWN, 2006, ISBN-13: 978-83-01-14689-4; ISBN-10: 83-01-14689-3

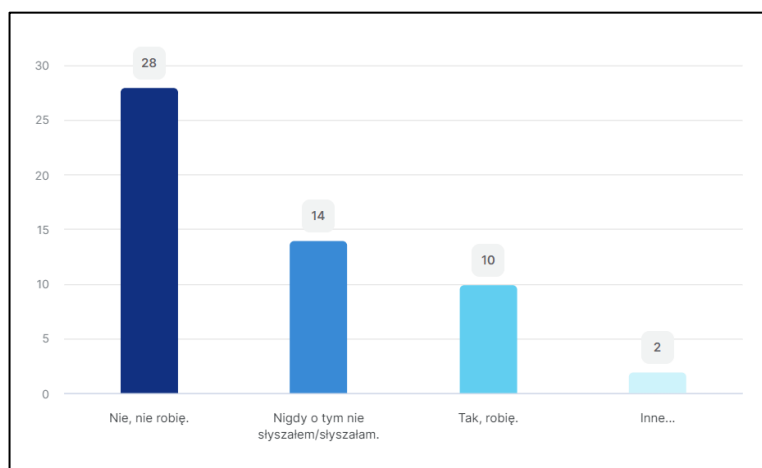
ŹRÓDŁA INTERNETOWE:

1. C. K. Norwid, Moja piosnka, 1844 - <https://wolnelektury.pl/katalog/lektura/moja-piosnka.html>
2. kamposesku - <https://kamposesku.cz/clanek/28704/chleb-daruj-kazdemu-ne-kazdeho-chleb-jez>
3. Moje dotazníky - <https://my.survio.com/>

4. Słownik WSJP - Wielki słownik języka polskiego, red. P. Żmigrodzki
[https://wsjp.pl/index.php?szukaj=chleb&pwh=0;](https://wsjp.pl/index.php?szukaj=chleb&pwh=0)
5. Słownik PWN - <https://sjp.pwn.pl/szukaj/chleb.html>
6. Słownik PWN - Dor – chlebuś: <https://sjp.pwn.pl/doroszewski/chlebus;5416581.html>
7. Słownik PWN - <https://sjp.pwn.pl/szukaj/piernik.html>
8. Słownik WSJP - <https://wsjp.pl/index.php?szukaj=piernik&pwh=0>
9. Słowosieć - <http://plwordnet.pwr.wroc.pl/wordnet/475d1ec0-28e9-11eb-be76-430b402e7cdd>
10. Słowosieć - <http://plwordnet.pwr.wroc.pl/wordnet/5598d4f2-28e9-11eb-b981-e769aa37f252>
11. Wikipedia – etymologia chleba -
<https://cs.wikipedia.org/wiki/Chl%C3%A9b#Etymologie>
12. Wikipedia -
https://cs.wikipedia.org/wiki/Rohovn%C3%ADk_obecn%C3%BD#Plody

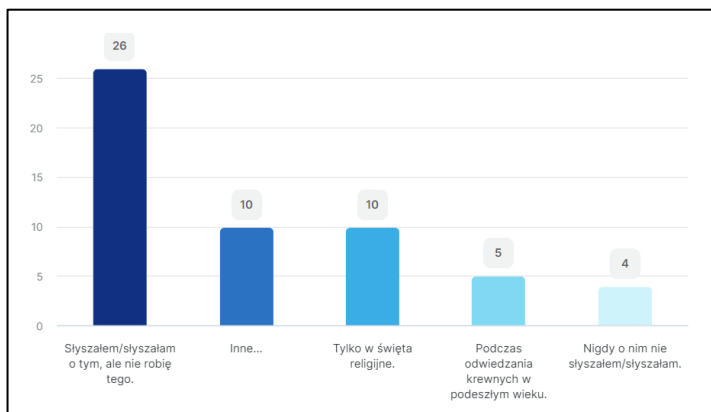
ZAŁĄCZNIKI:

Załącznik nr 1

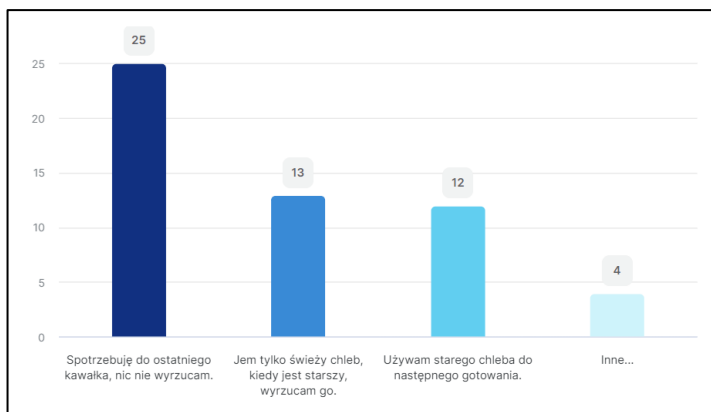
Źródło: <https://my.surveio.com/>

Załącznik nr 2

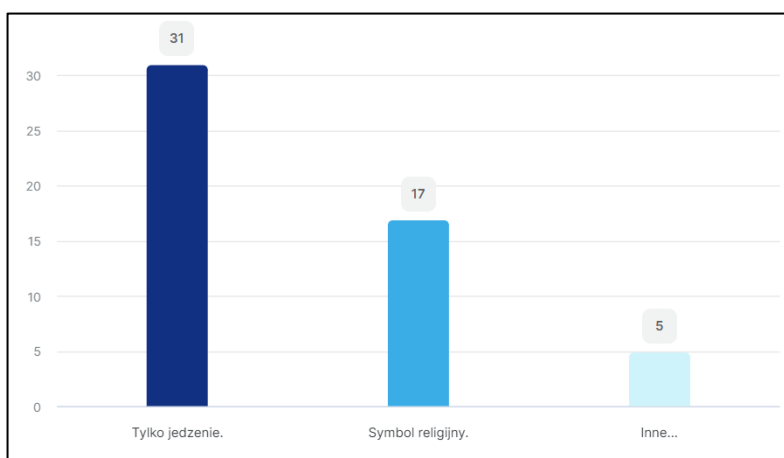
Źródło: <https://my.surveio.com/>

Załącznik nr 3

Źródło: <https://my.surveio.com/>

Załącznik nr 4

Źródło: <https://my.surveio.com/>

7. OBJAŚNIENIA SKRÓTÓW

JOŚ – Językowy obraz świata

cyt. – cytat

str. – strona

itp. – i tak podobnie

np. – na przykład

tzw. – tak zwany

tj. – to jest

Słownik WSJP – Wielki słownik języka polskiego

Słownik PWN – Słownik języka polskiego

Słownik PWN – Dor. – Słownik języka polskiego pod redakcją Doroszewskiego

zob. – zobaczyć

w. – wiek

itd. – i tak dalej

nr - numer

8. ADNOTACJA

Autor: Nicole Holajnová

Miejsce pracy: Wydział slawistyki - sekcja polonistyki

Tytuł pracy: Językowo-kulturowy obraz wybranego pieczywa w języku polskim

Adnotacja: Praca licencjacka jest próbą podsumowania i zrozumienia w prosty sposób znaczenia językowo-kulturowego obrazu świata wybranego pieczywa.

Liczba znaków: 63 354

Liczba załączników: 4

Liczba wykorzystanych tytułów literatury: 21

Liczba wykorzystanych źródeł internetowych: 12

Słowa kluczowe: językowy i kulturowy obraz świata, przysłowia, chleb, piernik

Tytuł pracy w języku angielskim: The linguo-cultural view of the selected types of pastry in polish language

Adnotacja: The bachelor's thesis is an attempt to summarize and understand in a simple way the linguo-cultural view of the selected types of pastry.

Słowa kluczowe: linguo-cultural view, proverb, bread, gingerbread

Tytuł pracy w języku czeskim: Jazykově-kulturní obraz vybraných druhů pečiva v polském jazyce

Adnotacja: Bakalářská práce se snaží jednoduchým způsobem shrnout a pochopit význam jazykového a kulturního obrazu světa vybraného pečiva.

Słowa kluczowe: jazykovo-kulturní obraz, přísloví, chléb, perník